

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Förskollärares förhållningssätt spelar roll

Förskollärares tankar om barn i behov av särskilt stöd.

Helena Kjellman
Isabella Lindelöf
Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT/2016
Handledare: Monica Larsson
Examinator: Maj Asplund Carlsson
Kod: 2920- 010

Nyckelord: Barn i behov av särskilt stöd, förhållningssätt, diagnos, inkludering och normalitet.

Abstract

Problemområdet för studien är begreppet barn i behov av särskilt stöd. Syftet med vår studie är att undersöka hur förskollärare tolkar begreppet barn i behov av särskilt stöd samt vilka faktorer som kan visa sig betydelsefulla för barnens välmående i förskolan. Frågorna som ska besvaras är: Hur tolkas begreppet barn i behov av särskilt stöd av förskollärare i vårt undersökta datamaterial? Vilka faktorer antas påverka förskollärares arbete med barn i behov av särskilt stöd? Materialet som används för studien är tjugo utvalda uppsatser på grundnivå som utgör grunden för datamaterialet. Metoden som tillämpas är en kvalitativ metod och görs genom en textanalys. Den teoretiska anknytningen som studien utgår ifrån är det relationella och kategoriska perspektivet. Det kategoriska perspektivet ser på barnet med svårigheter i förhållande till gällande förväntningar och normer. Relationella perspektivet innebär en tro på att människor lär av varandra och uppfattar, delar och tolkar den aktuella kontexten. I analysen lyfts begreppen: Barn i behov av särskilt stöd, förhållningssätt, diagnos, inkludering och normalitet i relation till det framkomna resultatet. Vad som i resultatet visade sig kopplas samman med begreppet barn i behov av särskilt stöd var: Barn med diagnos, gällande samhällsnormer, barn som inte hörs och syns, barn som är känsliga för intryck, barn som är utåtagerande och barn som är sena i sin utveckling.

Förord

Vår tidigare kunskap kring området specialpedagogik går att finna på olika plan. Vi har båda ett genuint engagemang för de barn som faller utanför samhällsnormen av vad som anses normalt och avvikande. Kunskap inom området finns dels genom personliga erfarenheter samt tidigare genomgångna kurser inom förskolläraryrket. Med detta som grund valde vi att rikta in oss på barn i behov av särskilt stöd, vilket vi funnit mycket intressant och givande.

Vi vill tacka varandra för ett gott samarbete genom arbetets gång!

Helena & Isabella

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och frågeställningar	2
2.1	Frågeställningar	2
3	Tidigare forskning.....	3
3.1	Historiskt perspektiv på barn i behov av särskilt stöd	3
3.2	Barn i behov av särskilt stöd.....	4
3.3	Förhållningssätt.....	5
3.4	Diagnos	6
3.5	Inkludering.....	7
3.6	Normalitet	7
4	Teoretisk anknytning	8
4.1	Relationella perspektivet	9
4.2	Kategoriska perspektivet	9
5	Metod och design.....	11
5.1	Textanalys.....	11
5.2	Design	11
5.3	Rimlighet och tillförlitlighet	12
5.4	Urval	12
6	Resultatredovisning.....	14
6.1	Uppsatser rörande vilka faktorer förskollärare anser påverka barn i behov av särskilt stöd	14
6.2	Uppsatser rörande förskollärares tolkning av begreppet barn i behov av särskilt stöd	15
6.3	Sammanställning av resultat	17
7	Analys	19
7.1	Historiskt perspektiv på barn i behov av särskilt stöd	19
7.2	Barn i behov av särskilt stöd.....	20
7.3	Förhållningssätt.....	22
7.4	Diagnos	23
7.5	Inkludering.....	24
7.6	Normalitet	26
8	Slutsatser	28

9	Förslag till fortsatt forskning	29
10	Referenslista.....	30
11	Bilagor	32
11.1	Bilaga 1: Material	32
11.2	Bilaga 2: Strukturen visar på faktorer som är relaterade till barns hälsa och välbefinnande.....	35

1 Inledning

Förskolan i dagens Sverige är inte obligatorisk men cirka 90 procent av alla barn mellan ett och fem år går i förskolan (Skolverket, 2015-09-30). Åren i förskolan lägger en grund för barns lärande och utveckling både ur ett socialt perspektiv, där de lär sig att interagera med sin omgivning, och ur ett lärande perspektiv. Där får barns nyfikenhet och intresse styra den pedagogiska verksamheten. Förskolan har en egen läroplan där strävansmål utgör grunden för vad som skall belysas och uppmärksammas i den dagliga verksamheten. I läroplanen för förskolan står det:

”Alla som verkar i förskolan ska hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dessa värden” (Skolverket, 2011).

Redan på 1940-talet belystes barn som avvek från det normala genom att de benämndes i utredningar som defekta barn. Synen på de barn som då betecknades som defekta har idag förändrats radikalt. Idag ser vi att det finns riktlinjer i form av läroplanens värdegrund för hur barn i behov av särskilt stöd skall bemötas. Detta har ökat förskollärarnas medvetenhet kring hur omfattande och komplexa behov som förskolläraren dagligen konfronteras med. I linje med detta skrivs följande fram i läroplanen:

”Verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar så att de utvecklas så långt som möjligt” (Skolverket, 2011).

Vi kommer att titta på tidigare skrivna uppsatser där förskollärare intervjuas för att sedan analysera vårt resultat i förhållande till gällande styrdokument. Vårt syfte är att synliggöra hur och om det som sägs av förskollärarna i tidigare studier utförs i verksamheten. Vår uppsats vill belysa den komplexitet som barn i behov av särskilt stöd befinner sig i då det handlar om att möta barnet utifrån en mängd olika faktorer. Det är barnets behov som skall stå i centrum för vilka strategier som kan prövas. Därför är det intressant att utifrån de två valda perspektiven upptäcka vilka följder ett relationellt synsätt kontra ett kategoriskt synsätt på barn i behov av särskilt stöd kan antas få. Vi har valt att använda oss av de två synsätten då vi tror att detta kan tydliggöra hur förskollärarnas tolkning och agerande av barn i behov av särskilt stöd kan skilja sig åt. Vidare vill vi undersöka om det finns gemensamma uppfattningar om de här barnens behov och vilka konsekvenser uppfattningarna får i förskolans verksamhet. Vårt val av att göra en textanalys motiveras utifrån att vi vill belysa en bredd av de uppfattningar som råder i dagens förskoleverksamhet, gällande barn i behov av särskilt stöd. Innebörden i begreppet barn i behov särskilt stöd har varierat mycket ur ett historiskt perspektiv. För sextio år sedan värderades de här barnen lågt i samhället. Idag ska barn i behov av stöd ha samma värde och samma rättigheter som alla andra barn i samhället.

2 Syfte och frågeställningar

Vi har valt att studera hur begreppet barn i behov av särskilt stöd tolkas då vi anser att detta är ett område som bör problematiseras då begreppet idag kommit att bli allt vanligare. Utifrån detta resonemang väcktes ett intresse hos oss. Vi vill ta reda på hur de här barnens förutsättningar ser ut med hänsyn till gällande samhällsnormer. Detta mynnade ut i nedanstående frågeställning. Syftet med vår studie är att undersöka hur förskollärare tolkar begreppet barn i behov av särskilt stöd. Därefter undersöker vi vilka tolkningar och faktorer som visar sig framträda i förskollärarnas strategier i arbetet med barn i behov av särskilt stöd.

2.1 Frågeställningar

- Hur tolkas begreppet barn i behov av särskilt stöd av förskollärare i vårt undersökta datamaterial?
- Vilka faktorer antas påverka förskollärares arbete med barn i behov av särskilt stöd?

3 Tidigare forskning

3.1 Historiskt perspektiv på barn i behov av särskilt stöd

Ur ett historiskt perspektiv har man sett på människors olikheter på ett skiftande sätt. I likhet med hur det var förr ser olika professioner på barnets svårigheter med fokus på skilda områden. Som ett exempel ser läkaren barnets symptom för att kunna hitta en diagnos och en ändamålsenlig behandling. Detta skiljer sig från förskollärarens fokus som istället handlar om att öka barnens möjlighet till delaktighet, lärande och utveckling. Under tidigt 1900-tal såg man på barnet ut ett rent medicinskt perspektiv både i skolan och i samhället i övrigt. Med andra ord var det individen som hade svårigheter och detta kunde bara avhjälpas med medicin. Strävan var att förändra det drabbade barnet och att individen skulle anpassas till gällande normer i samhället (Jakobsson & Nilsson, 2011). I början av 1900-talet användes en form av kategorisering för att benämna en viss grupp av människor vilket ledde till att skillnaden mellan olika barn markerades starkt. De barn som avvek från det normala placerades i så kallade idiotskolor även om barnets föräldrar stred för att inte låta detta ske. Specialpedagogiken har en relativt kort historia i Sverige. Under 1940-talet ifrågasattes det ur ett samhällsperspektiv hur barn med funktionshinder skall undervisas. I en skolutredning från 1940 kan man läsa:

”Pedagogiken rörande defekta barn vuxit ut över abnormpedagogiken till en fackvetenskap, som omfattade alla defekta barn, på vilket område än deras defekt låge” (Persson, 2007).

Jakobsson och Nilsson (2011) beskriver att det under 1970-talet gick att utläsa i skolans officiella handlingar att svårigheter hos en individ beskrevs som en defekt hos den enskilda individen och i samband med det bildades speciella klasser för de barn som inte klarade av undervisningen så som övriga barn. En annan form av undervisning benämns i litteraturen för klinikundervisning vilket innebar att barnet fick träna på exempelvis läsning utifrån ett framtaget program. Detta resulterade i att barnet fick träna på ett moment i avsaknad av den kontext som momentet skulle ingå i.

Efter klinikundervisningens framfart övergick man istället till att se på barnet utifrån en social modell. Innebörden i modellen handlade om miljöns inverkan på barnets svårigheter då man såg att miljön kunde utgöra ett hinder eller bidra till en ökad delaktighet för barnet. Det handlar om förskollärarens förmåga att bemöta och anpassa miljön efter barnets behov. Under 1970-talet etablerades uttrycket “en skola för alla”, som innebar att alla barn hade rätt att ingå i en vanlig skola oavsett svårigheter. Detta är tankar som lever kvar i läroplanen för förskolan än idag:

“Verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan“ (Skolverket, 2011). Om det uppstår svårigheter för en individ är det förskolan som är skyldig att ompröva sina strategier och arbetssätt.

På 1970-talet ändrade synen på barn med särskilda behov då personalen på förskolan började se de här barnen som en tillgång i verksamheten. På 1980-talet benämndes begreppet barn i behov av särskilt stöd insåg man att de här barnen inte är en kategori för sig. År 1983 utkom Skolöverstyrelsen med en rapport som hette “Elever med svårigheter” där innehållet visade att den specialundervisning som bedrevs saknade effekt på de barn som “misslyckades” i undervisningssammanhang. Orsaken till detta ansågs vara att den specialundervisning som genomfördes inte var genomtänkt. Frågor om vad som skall förbättras, hur de ska förbättras och varför det skall göras hade inte lyfts fram i relation till barnets uppvisade svårigheter

(Persson, 2007). Historiskt sett har begreppet barn i behov av särskilt stöd utvecklats både i hur man formulerar det i text och vilken innebörd begreppet haft.

Under slutet av 1990- talet övergick synen på barn i förskolan i större utsträckning till det individuella synsättet (Jakobsson & Nilsson, 2011). Under denna period kom Socialstyrelsen med ett nytt förslag på riktlinjer gällande barn med svårigheter i barnomsorgen. Med detta nya begrepp ville man undvika att lägga problematiken hos barnet. Problematiken ligger istället i miljön och handlar inte i grunden om att barnet har en diagnos eller inte. Men under detta årionde hann man ändra begreppet till ”barn i behov av särskilt stöd” från ”barn med behov av särskilt stöd”. Nu såg man att alla barn har samma behov men att man kan behöva få särskilt stöd för att kunna hjälpa barnet i dess utveckling (Sandberg & Norling, 2009). Under 2000-talets början minskade antalet barn som inte ansågs nå upp till rådande normer och förväntningar. Det är dock viktigt att belysa att det fortfarande är en ansevärd mängd barn som efter genomgångna utredningar faller utanför normen av det ”normala” och på så vis blir föremål för olika stödinsatser (Persson, 2013).

3.2 Barn i behov av särskilt stöd

I läroplanen för förskolan står det att arbetslaget i förskolan ska:

”ge stimulans och särskilt stöd till de barn som befinner sig i svårigheter av olika slag” (skolverket, 2011).

Barnen som är i behov av särskilt stöd är inte en homogen grupp utan har olika behov. Detta är något som utomstående kan lägga märke till men det kan också ta sig i uttryck genom mer osynliga svårigheter. Exempel på svårigheter som är svårare att lägga märke till är dyslexi och olika typer av psykiska problem. Dessa barn har formellt fått ett godkännande om ett särskilt stöd i den pedagogiska verksamheten av någon social myndighet. Kriterierna för när förskollärarna avgör när ett barn är i behov av särskilt stöd är otydliga. Det som fått styra är hur förskollärares upplevelse av den aktuella problematiken för hur dessa barn ska bemötas och vilka verktyg som bör användas. Förskollärares tänkande om barn i behov av särskilt stöd byggs inte bara på de svårigheter barnet visar, utan även på samhällets attityder och inställning till vad detta begrepp innebär (Sandberg & Norling, 2009).

Utifrån forskning gjord av Jönköpings universitet (2016) framkom det att förskollärare benämnde ”barn i gråzonen” som en egen kategori barn, kring vilka barn som ansågs ingå i gruppen barn i behov av särskilt stöd. Det handlade framförallt om de tysta och inåtvända barnen som inte gjorde något väsen av sig. Lutz (2013) beskriver att det finns en allmän uppfattning i Sverige om att barn i behov av särskilt stöd sägs ha ökat. Författaren menar vidare att detta påstående varken kan sägas vara sant eller falskt. Detta bottnar i att begreppet kommit att få en oklar betydelse och innebörd. De faktorer som författaren tar upp som en bidragande orsak till svårigheten att definiera begreppet är att kartläggning och observation av barn blivit allt vanligare. Detta kan resultera i att det görs nya bedömningar av vad som anses vara ett avvikande beteende hos ett barn.

Världshälsoorganisationen, WHO, har tagit fram en internationell mall för att tydligt kunna påvisa vilka faktorer som kan påverka barnets hälsa och välmående. Den framtagna mallen benämns ICF-CY vars betydelse riktas mot att ta tillvara den information som finns att tillgå kring barnets situation för att utifrån detta ta beslut om lämpliga åtgärder. Fokus enligt ICF-CY:s mall handlar om att se på hur barnet kan bli delaktigt i sin egen livssituation i relation till verksamhetens miljö kopplat till den aktuella miljön (WHO, 2007). ICF-CY har haft en

betydande roll i den förändrade synen på barn i behov av särskilt stöd. Förr såg man på barn med funktionshinder som en följd av barnets funktionsnedsättning. Idag har dessa två begreppen vitt skilda betydelser. En funktionsnedsättning innebär en minskad intellektuell, fysisk eller psykisk förmåga medan ett funktionshinder enbart handlar om vilka svårigheter miljöns utformning kan innebära för barnet. Strukturen i bilaga 2 (Jönköpings universitet, 2016) två visar på hur barnets förmåga att kunna utföra en aktivitet och vara delaktig i sin livssituation är beroende av hur miljön är anpassad och utformad. Vidare fokuserar modellen på att barnet skall fungera i verksamheten oavsett vilka svårigheter barnet uppvisar. Modellen kan ses som ett hjälpverktyg i arbetet med barn i behov av särskilt stöd för att barnets rättigheter ska tas på allvar.

Jakobsson och Nilsson (2011) förespråkar att förskollärare skall arbeta medvetet med att observera, analysera och reflektera över hur barnets aktuella situation kan komma att leda till svårigheter eller inte. Genom detta arbetssätt synliggörs effekterna av det pedagogiska arbetet med barn i behov av särskilt stöd vilket gör att förebyggande åtgärder kan sättas in i tid för de barn som är i behov av stöd.

Barnen i förskolan blir ofta skyldiga till att vara problembärare. Problemet ska inte ligga hos barnet utan i verksamheten som planeras av förskollärarna. Vidare bör miljön anpassas efter den aktuella barngruppens behov. Om det sedan visar sig att alla barn inte klarar av att förhålla sig till de förväntade normerna, signalerar detta att verksamheten misslyckats med att möta alla barns behov (Lutz, 2009).

3.3 Förhållningssätt

Begreppet förhållningssätt är viktigt att belysa i förhållande till våra frågeställningar. Redan i människors ordval när det talar om barn i behov av särskilt stöd menar Aspeflo (2010) att det skapas möjligheter eller hinder. Detta då barnets stress antingen kan komma att öka eller minska utifrån hur förskolläraren lyckas att möta de här barnen. Ett sätt att beskriva hur förhållningssättet kan påverka verksamheten handlar om att förskolläraren bör lyfta blicken och tala om den uppkomna situationen som orsak till ett problem istället för att se barnet som problem. Genom detta förhållningssätt skapas en möjlighet att kunna se situationen ur ett helhetsperspektiv då beteenden alltid uppstår i en kontext. Barnet kan exempelvis känna stress eller oro i ett visst sammanhang och därför ge utlopp för sina känslor genom att bli våldsam. Hur förskolläraren lyckas att besvara barnets känslouttryck påverkar den aktuella situationens utfall i förhållande till om barnets stress ökar eller minskar utifrån förskollärarens bemötande. Begreppet förhållningssätt innefattar en mängd olika aspekter. Aspeflo (2010) menar att barn behöver känna att de har kontroll och har möjlighet att påverka sin situation själva. Om förskolläraren antar ett förhållningssätt där barnet känner kontroll resulterar det i att förskolläraren inte behöver kontrollera eller utöva makt i lika stor utsträckning. Hejlskov Elvén (2009) menar att det finns en risk att förskolläraren skyller ifrån sig genom att påstå att barnet fått en dålig uppfostran när problematiska situationer uppstår. Detta förhållningssätt visar sig ofta när en situation är svår att hantera kring det aktuella barnet.

Kinge (2014) menar att en förutsättning för att förskollärare ska kunna förstå och förhålla oss på ett rättvist sätt gentemot barn i svårigheter så är det viktigt att se på barnets svårigheter som en reaktion på bakomliggande orsaker. Ett sätt att göra detta menar författaren vara att ständigt jobba med att utveckla barngruppens relationer genom att känna in vad det individuella barnet behöver för att må bra. Vidare beskriver Kinge (2014) tankar och konkreta förslag om hur vi skall förhålla oss till barn i svårigheter i förskolan. Det handlar om att se på

de här barnen i ett större perspektiv då vanliga metoder för att skapa struktur såsom straff och belöning samt återkommande tillrättavisningar ofta har en negativ effekt på barn i behov av särskilt stöd. Det resulterar ofta i att barnet mår sämre då det känner sig inkompetenta genom att det inte klarar av att leva upp till förskollärares förväntningar. Kinge (2014) beskriver vidare olika strategier som kan användas i arbetet med barn i behov av särskilt stöd. För att kunna möta de här barnen och kunna nå fram till dem är det viktigt att ta hänsyn till vilket känslotillstånd barnet befinner sig i. Är barnet lugnt och avslappnat är förutsättningarna goda för att kunna nå fram med sitt budskap och lyssna in vad barnet känner. Det som också spelar in för hur mötet med barnet blir och vad förskollärares kroppsspråk och tonläge signalerar till barnet. Det finns flera generella tillvägagångssätt som är viktiga att känna till i förhållande till vad barn i behov av särskilt stöd kan tänkas behöva. De här barnen behöver ofta en hög grad av förutsägbarhet i sin vardag vilket gör det viktigt att ständigt förbereda och berätta för barnet vad som kommer att ske. Inte sällan har de här barnen svårt att hantera alla de sinnesintryck som en hel barngrupp innebär. Därför bör man dela in barngruppen i mindre grupper för att minska ljud och synintryck (Jakobsson & Nilsson, 2011).

3.4 Diagnos

Begreppet diagnos betyder ”genom kunskap” på grekiska och har sitt ursprung från de grekiska orden dia och gnosis. I sammanhang där man talar om diagnos förekommer det att man antingen talar om orsak eller symptom som grunden för vilket stöd som ska sättas in för barnet. Det är vanligt att förskolläraren blandar ihop vad som är orsak och vad som är symptom när ett barn uppvisar svårigheter. Det som förskollärare bör förhålla sig till är att orsakerna kan växla för en och samma diagnos men det är symptomen som avgör vilken funktionsnedsättning som är aktuell för barnets svårigheter. Slutsatsen av detta blir att orsakerna ses i andra hand efter de uppvisade symptomen. Man ser inte de bakomliggande orsakerna utan ser på barnets uppvisade symptom i olika situationer (Jakobsson & Nilsson, 2011).

Björck-Åkesson (2014) skriver att det ofta talas om begreppet diagnos i samband med barn i behov av särskilt stöd i relation till barnets aktuella förmåga och förutsättningar. Det är viktigt att framhålla att den diagnos barnet tillskrivs inte har någon direkt koppling till vilka strategier förskollärare använder i arbetet med barnet. Detta då valda strategier inte förväntas kunna avlägsna en diagnos. Trots det innebär ofta en diagnos att barnet får rätt till stöd i form av extra resurser. Författaren poängterar att en diagnos inte alltid säkerställer att barnet får det stöd som barnet har rätt till. En förklaring till att diagnoser idag har en stor betydelse menar Persson (2013) vara att diagnoser ställs av läkare vilka anses ha en högre yrkesstatus än förskollärare. Här ses barnet som mottagare av dominerande professioner, vilket författaren menar kan missgynna barnet. Helskov Elvén (2009) beskriver att när ett barn får en diagnos blir det en form av allmänt erkännande att problemet ligger hos barnet och inte hos förskollärarna/verksamheten. Olika verktyg för vägledning är något som dessa barn behöver, men som inte alltid ges från läkare och psykolog. Det är också viktigt att poängtera att det finns barn i förskolans verksamhet som inte har en diagnos ofta kan vara utåtagerande och inte kan följa de regler som finns i verksamheten. Dessa barn stöttas ofta i form av olika fostrande tillvägagångssätt.

Ett barn med diagnos kan också förklaras genom att barnet uppvisar typiska tecken på ett avvikande agerande och olika typer av funktionsnedsättningar. Begreppet diagnos varierar beroende av hur samhället utvecklas och utifrån nya kriterier som uppkommer i forskningen kring en diagnos. Att ett barn får en diagnos kan ha olika betydelse för barnets pedagogiska

utveckling enligt medicinska och sociologiska forskare. De medicinska forskarna anser att en tidig upptäckt är av stor vikt för att kunna välja rätt verktyg för det enskilda barnet medan de sociologiska forskarna ser att diagnoser skapas i en sammansättning av en social struktur och att barnen blir kategoriserade på ett negativt sätt med en diagnos (Jakobsson & Nilsson, 2011).

3.5 Inkludering

Begreppet inkludering likställs i litteraturen med begreppet inklusion, vilket kan översättas till betydelsen: "innefattande". Det handlar om barns rätt att vara delaktiga (Kinge, 2014). Enligt Världshälsoorganisationens framtagna riktlinjer för vad som främjar god hälsa är delaktighet ett centralt begrepp där innebörden i begreppet står för "att vara involverad i sin egen livssituation" (WHO, 2007).

Ahlberg (2013) beskriver hur begreppet inkludering tidigare benämndes för integrering. Utvecklingen av begreppet beror till stor del på att användningen av begreppet integrering ansågs vara otillräcklig då det syftade till att barnet tidigare stått utanför gruppen. Författaren redogör för att begreppet inkludering är svårt att definiera men att det däremot kan sägas stå för en form av system och organisationsförändring. Inkludering handlar i grund och botten om att alla barn skall känna sig sedda och accepterade. Ledord för ett inkluderande arbetssätt kan sägas vara: Delaktighet och alla barns lika värde.

Kinge (2014) menar att förskollärarens strategier för att öka barnets möjlighet till inkludering handlar om att sätta ord på vad man gör och varför i förhållande till situationen. Detta kan bidra till att barnet känner sig delaktigt och kan således möjliggöra att barnet förstår varför man gör på ett visst sätt. Jakobsson och Nilsson (2011) kopplar samman begreppet inkludering med rådande samhällsnormer kring vad som ses som ett avvikande beteende. Begreppet får i det här sammanhanget betydelsen att förskolan skall sträva mot att skapa möjligheter till lärande och utveckling för alla barn i verksamheten utan att exkludera något barn. Författarna menar att ett inkluderande arbetssätt innebär att förskollärarna har tillräcklig kunskap för att kunna tillgodose de behov barn i behov av särskilt stöd kan vara i behov av.

3.6 Normalitet

Utifrån fysiska och psykiska egenskaper bedöms varje individ ingå i vad andra människor bedömer vara normalt. Genom detta får människor syn på likheter och skillnader hos den enskilda individen i förhållande till majoriteten. Majoriteten bygger på de värderingar och åsikter som en grupp människor har gemensamt vid ett och samma tillfälle då de möts. Normalitet kan även ses utifrån en enskild eller medicinsk synvinkel, brist på det onormala eller det sjuka blir då synligt (Lutz, 2013). Makten att bestämma om vad som ligger i begreppet normalitet och vad som anses vara avvikande i förhållande till begreppet normalitet ligger i förskollärarens profession (Persson, 2013). Människors variation och mångfald ska tas till vara på, då det ses som positivt för att bilda ett gott samhällsklimat. Barnen ska utifrån sina behov bemötas och stimuleras i förskolan. Alla barn kan utvecklas men alla har olika sätt att göra det på. Vi människor är lika varandra i vissa avseenden och i andra avseenden är vi olika. Vad som tillskrivs vara normalt eller onormalt är socialt konstruerat av människan i samhället. Det finns en uppenbar vilja hos människan att sträva efter att kunna påvisa olika kategorier av mänskliga egenskaper (Olsson & Olsson, 2013). I litteraturen beskrivs det att barn i behov av särskilt stöd ofta "är" sitt funktionshinder. Många gånger ligger fokus på barnets uppvisade svårigheter (Asmervik, 2001). Författaren menar vidare att förskollärare aktivt måste lyfta barnets visade intresse och fokusera på det barnet kan.

4 Teoretisk anknytning

De perspektiv som kommer att utgöra grunden i vår studie är de kategoriska och relationella perspektiven. Perspektiven visar på två olika sätt att förstå specialpedagogisk problematik (Skolverket, 2001). De två perspektiven kommer vidare att beskrivas i relation till förskollärares syn på begreppet barn i behov av särskilt stöd och hur deras valda strategier att möta de här barnen tar sig i uttryck. Genom detta vill vi skapa en förståelse för hur relationen mellan förskollärares tanke och handling hänger samman. Enligt Skolverket (2001) är det svårt att definiera begreppet specialpedagogik i dagens samhälle. Det som blir tydligt är att det går att urskilja två olika förhållningssätt till begreppet. Det första förhållningssättet syftar till att hitta strategier som stöttar barnet utifrån deras svårigheter medan det andra förhållningssättet berör strategier utifrån den aktuella utformningen av barnets omgivning/miljö. Specialpedagogens uppgift är idag riktad mot alla barn oavsett om barnet befinner sig i svårigheter eller inte. På detta sätt kan dagens forskning inom det specialpedagogiska fältet sägas befinna sig mellan det kategoriska och det relationella perspektivet.

Vi har använt oss av modellen nedan för att underlätta i vårt tankesätt gällande de olika perspektiven att se på barn i behov av särskilt stöd. Vi är medvetna om att modellen som vi har använt oss av riktar främst sig mot barn i skolåldern men vi anser att det går att byta ut ordet eleven mot barnet. Detta då det ger en tydlig bild av hur de två perspektiven antas kunna påverka barn i behov av särskilt stöd. Det ena perspektivet utesluter nödvändigtvis inte det andra trots att de kan uppfattas som varandras motsatser (Skolverket, 2014).

Områden	Relationellt perspektiv	Kategoriskt perspektiv
Den ordinarie undervisningens pedagogik	Förmåga att anpassa undervisning och stoff till skilda förutsättningar för lärande hos eleverna.	Ämnesspecifik och undervisningscentrerad.
Specialundervisningens pedagogik	Kvalificerad hjälp att planera in differentiering i undervisning och stoff.	Kvalificerad hjälp direkt relaterad till elevers uppvisade svårigheter.
Orsaker till specialpedagogiska behov	Elever i svårigheter. Svårigheter uppstår i mötet med olika företeelser i uppväxt och utbildningsmiljön.	Elever med svårigheter. Svårigheter är antingen medfödda eller på annat sätt individbundna.
Tidsperspektiv	Långsiktighet	Kortsiktighet.
Fokus för specialpedagogiska åtgärder	Elev, lärare och lärandemiljö	Eleven
Förläggning av ansvaret för specialpedagogisk verksamhet	Arbetsenheter (lag) och lärare med aktivt stöd från rektor.	Speciallärare, specialpedagoger och elevvårdspersonal

4.1 Relationella perspektivet

Ett relationellt ställningstagande innebär att man ser på lösningar ur ett långsiktigt perspektiv. Ur ett relationellt perspektiv kan man inte förutsäga exakt vad som kommer att ske i en viss kontext. Fokus ligger på kommunikationen mellan olika individer snarare än att fokusera på detaljer i sammanhanget Jakobsson & Nilsson (2011). Gällande kommunikationen ses inga hinder utan snarare handlar det om att inta en aktiv roll som förskollärare genom att lyssna in omgivningen och på så sätt möjliggöra att ett lärande sker (Jakobsson & Nilsson, 2011).

Relationell pedagogik likställs enligt Psykologiguiden (2016) att vara ett lärande som sker i nära kontakt och i relationer med andra. Inom detta synsätt står interaktionen i centrum, då det som sker i samspelet såväl verbalt som kroppsligt är av relevans. Inom detta perspektiv utgör pedagogiken grunden för lärande. Perspektivet bygger på att människor lär av varandra och uppfattar, delar och tolkar den aktuella kontexten.

Enligt Skolverket (2001) förutsätter ett relationellt perspektiv att specialpedagogen har en kompetens där hen kan identifiera bakomliggande orsaker i förskolan och ute i samhället som kan medföra svårigheter i barnets lärande och utveckling. Man talar om barn i svårigheter.

Skolverket (2002) beskriver att ett relationellt perspektiv innefattar minst två sidor. Detta resonemang handlar om att vi i vår strävan att förstå en annan människa måste se på individen i relation till det aktuella sammanhanget och inte som en avskild varelse. Persson (2013) beskriver det relationella perspektivet i förhållande till specialpedagogik. Det är då individens framgångar med att sköta sina behov som ses och inte att individen har bekymmer och att man därför behöver sätta en diagnos. Samhället och de personer som befinner sig i barnets närhet behöver se barnet i relation till omgivningen och göra det bästa för att underlätta för barnet. Barnets frihet att bestämma själv och rätten att inte bli kränkt är ledord för detta perspektiv. Vidare ses miljöns utformning i verksamheten kunna bidra till att förbättra barnets situation på ett positivt sätt. Olika sätt att kommunicera och arbeta på diskuteras för att hitta bästa möjliga lösning för det enskilda barnet. I detta perspektiv ses barnets problematik utifrån individ-, grupp- och organisationsnivå. Under organisationsnivån tittar man på hur bra kommunikationen är mellan de olika instanserna som finns i förskolans verksamhet.

4.2 Kategoriska perspektivet

Jakobsson & Nilsson (2011) beskriver att ett kategoriskt synsätt innebär en kortsiktig lösning på ett gällande problem då det endast fokuserar på att lösa problemet. Perspektivet visar sig ofta genom att förskolläraren verkställer konsekventa lösningar för att avhjälpa och förbättra situationen snabbt.

Man ser på barnet med svårigheter i förhållande till gällande förväntningar och normer. Med andra ord ses barn som bärare av brister. Till detta perspektiv hör begreppet diagnos tätt samman då det lägger tyngdpunkten på barnets svårigheter. Psykologiska och neurologiska grunder som förklaringar till barnets svårigheter är vanliga (Olsson & Olsson, 2013). Psykologiguiden (2016) beskriver flera synonymer till begreppet kategorisk: klassifikation, anklaga och påstå. Människor som deltar i ett sammanhang ur ett kategoriskt perspektiv kan utgöra en viss sort eller kategori. Man talar om barn med svårigheter. Man fokuserar exempelvis på barnets begåvning eller hemförhållande. Diagnoser och andra kriterier som avviker från det normala kan ses som en vanlig orsak till barnets svårigheter inom det kategoriska perspektivet.

Det kategoriska perspektivet, också kallat det kompensatoriska perspektivet, beskriver (Persson, 2013) som en motsatt till det relationella perspektivet. Inom det kategoriska perspektivet beskrivs individen som dum, talanglös och saknar intresse och vilja att lära sig. Förskolan ses som något som ska utjämna individens problematik. Genom detta perspektiv blir barnen kategoriserade och kan därför känna ett utanförskap.

5 Metod och design

I detta avsnitt kommer vi att diskutera den valda metoden textanalys i relation till dess rimlighet och trovärdighet. Vi kommer vidare att beskriva det urval som har gjorts gällande teoretisk anknytning, antal intervjuade förskollärare och vilken typ av analys som använts i datamaterialet.

5.1 Textanalys

Vi har valt att göra en kvalitativ undersökning där vi använder oss av textanalys som metod. Att göra en textanalys handlar om att forskaren analyserar texter som beskriver det valda problemområdet ur olika infallsvinklar. Vidare måste de valda uppsatserna sättas i den kontext de är skrivna inom (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Textanalysen innehåller tjugo uppsatser där trettiosex författare har skrivit kring temat barn i behov av särskilt stöd. Detta gör att vi får fram mycket datamaterial för vår studie. Hade vi å andra sidan valt att göra intervjuer skulle vi inte ha kunnat få fram lika mycket information. Detta på grund av att den tidsbegränsning vi har hade inneburit att vi inte hade hunnit intervjua en så lika stor mängd förskollärare.

Då det inte är den enskilda förskollärares åsikter som är relevanta för vårt resultat har vi valt att sammanställa de tolkningar som blivit mest synliga i datamaterialet. I förhållande till begreppet barn i behov av särskilt stöd vill vi också påvisa vilka faktorer förskollärarna anser vara betydelsefulla i arbetet med dessa barn (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Det tema vi har valt att utgå ifrån handlar om barn i behov av särskilt stöd för att sedan kunna urskilja vilken effekt de valda studierna har för denna grupp av barn. Detta är något som Bryman (2011) förespråkar då det på så vis blir möjligt att synliggöra flera gemensamma nämnare för hur barn i behov av särskilt stöd uppfattas och vilken typ av strategier som används för att de skall få rätt stöd. Det sammantagna resultatet från våra utvalda uppsatser bidrar till att få en bred uppfattning för att lättare kunna besvara våra frågeställningar. Enligt Bergström & Boréus (2012) kan egna erfarenheter och upplevelser användas för att stärka den aktuella diskursen och därför kommer våra egna erfarenheter att problematiseras med hjälp av litteraturen.

Vi har valt att utifrån vårt syfte använda oss av metoden textanalys då Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström (2013) menar att det är syftet som styr vilken metod som är lämplig att använda. Författarna understryker vikten av att formulera fram en tydlig och komparativ frågeställning. Vår strävan är att synliggöra olika förskollärares tolkningar av begreppet barn i behov av särskilt stöd samt vilka faktorer som framkommer som viktiga i verksamheten för att möta de här barnen.

5.2 Design

Vi har använt nyckelmeningen ”barn i behov av särskilt stöd i förskolan” för att söka efter relevanta uppsatser på internet då det berör studiens valda område. De databaser som har använts för studien är, www.uppsatser.se och www.allauppsatser.se. Detta tillvägagångssätt förespråkas av Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström (2013). Därefter valde vi ut tjugo uppsatser för att kunna besvara våra frågeställningar. Detta sätt att genomföra en studie på innebär att man endast använder sig av litteratur som är av betydelse för det valda intresseområdet och att den finns lätt tillgänglig (Bryman, 2011). Studiernas innehåll fokuserar på dels förskollärarnas tolkningar av barn i behov av särskilt stöd och dels faktorer som antas kunna påverka barn i behov av särskilt stöd.

I arbetet med vår studie har vi haft kontinuerliga diskussioner med varandra för att tydliggöra syftet med vad vi vill undersöka. Till en början var det svårt att förhålla sig till textanalys som metod. Detta då vi tidigare inte använt oss av den metoden. Det som från starten kändes svårt var att få en förståelse för hur svaren på våra frågeställningar skulle bli synliga. Allt eftersom arbetet fortskred klarnade bilden för hur tidigare studier skulle hjälpa oss att besvara frågeställningarna. Efter ett noggrant urval av relevanta uppsatser markerade vi de ord, begrepp och meningar i de tjugo utvalda uppsatserna som skulle leda oss fram till olika slutsatser. Utifrån våra valda texter vill vi belysa vilka normer som förskollärarna förhåller sig till och vilka rättigheter barn i behov av särskilt stöd har i förhållande till den övriga barngruppen. För att tydligt visa på vilka omständigheter som antas påverka barn i behov av särskilt stöd skapade vi en figur där vi placerade in de faktorer och tolkningar som togs upp i studierna av förskollärarna. Vi valde därför att skapa tre olika grupper för att tydliggöra resultatet av våra frågeställningar. Den första gruppen kallar vi för ”faktorer på styrnings nivå”, den andra gruppen kallar vi för ”förskollärares tolkning” och den tredje kallar vi för ”faktorer som påverkar barnet”.

5.3 Rimlighet och tillförlitlighet

Tillförlitligheten i vår studie kan diskuteras då (Bryman, 2011) menar att det skall gå att påvisa en sanning av hur verkligheten ser ut. Detta är något som ingen människa med säkerhet kan bevisa, då verkligheten kan beskrivas på en mängd olika sätt. Det väsentliga är hur vi lyckas att beskriva studien i sin helhet vilket är avgörande för vilken trovärdighet den kan komma att få i andra människors ögon. Det valda datamaterialet innefattar intervjuer med 117 förskollärare samt intervjuer utspridda över 44 olika förskolor i Sverige. Detta anser vi ge oss ett omfattande resultat som ökar studiens trovärdighet. I relation till den vetenskapliga litteratur vi har funnit ser vi att den relevant gentemot vårt funna resultat. Forsberg & Wengström (2013) menar att man aldrig kan säkerställa det som problemformuleringen syftar att ta reda på utan att först och främst söka efter belägg för studiens trovärdighet. Vidare menar författarna att resultatet och de olika valda uppsatserna ska ses i relation till varandra för att inte tappa trovärdigheten. Det är också viktigt att pröva resultatet mot den vetenskapliga referenslitteraturen. Författarna nämner vidare att vikten av studiens heuristiska värde, vilket innebär att skribenterna lyckas tillföra nya synvinklar och perspektiv inom det studerade området. I den kvalitativa analysen används en empirisk förankring som innebär att man tydligt visar på textens trovärdighet genom visa på en bredd av överensstämmande litteratur. Då de olika datamaterialen som vi valt ut har haft olika teoretiska utgångspunkter menar vi att det har tillfört en bredare syn på vårt problemområde.

Vi anser att studien har ett trovärdigt innehåll. Uppsatserna som används är godkända och baseras på förskollärares tankar och åsikter ur ett sammantaget resultat från tjugo noga utvalda uppsatser. Förskollärare tillhör en yrkesprofession som har en gedigen utbildning bakom sig baserad på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Eriksson Barajas,

5.4 Urval

Urvalet av uppsatser togs fram genom en noggrann genomgång av uppsatser på internet. Då vi ville skapa oss en helhetsbild av vilket innehåll som fanns i olika uppsatser bestämde vi oss för att endast läsa uppsatsens abstract. I relation till våra frågeställningar ansåg vi detta rimligt, då det som framkom i abstracten var av betydelse för vår studie. Detta resulterade i att vi hittade tio uppsatser som berörde förskollärares tolkning av begreppet barn i behov av särskilt stöd, samt tio uppsatser där faktorer som berör arbetet med barn i behov av särskilt

stöd i verksamheten tas upp. Genom detta urval skapar vi möjligheten att jämföra hur olika infallsvinklar ser ut i relation till varandra. Vi har valt att använda oss av uppsatser där förskollärare deltagit och fokuserat på det resultat som framkommit. Vår strategi var att urskilja vilka typer av behov barnen i behov av särskilt stöd har. Detta för att kunna bilda oss en grundlig förståelse för vad som avgör att ett barn kategoriseras att vara i behov av särskilt stöd. Vi gick igenom vårt insamlade material för att skapa en överblick av vad som blev synligt och betydelsefullt i förhållande till studiens syfte. Under processen har vi strävat efter att precisera den aktuella forskningsfrågan utifrån redan befintliga studier.

Nedan finns en sammanställning av de urval som vårt datamaterial innehåller. Författare till materialet, antal intervjuade förskollärare och antal förskolor framkommer i tabellen. Det deltog totalt 117 förskollärare som intervjuades på 44 olika förskolor belägna i olika svenska kommuner.

Författare till materialet	Antal Intervjuade förskollärare	Antal förskolor
Andersson, 2015	10	2
Badilla & Rahm, 2008	2	2
Bengtsson & Lundin, 2013	5	2
Brekell & Karlsson, 2014	5	3
Carlsson, 2015	5	2
Forsstrand & Wiig, 2015	5	Framkommer ej
Fung Zsigmond & Nilsson, 2014	6	3
Hjorth Liedman & Nordstet, 2014	4	Framkommer ej
Huss & Kågström, 2014	4	4
Johansson & Nilsson, 2016	4	2
Johansson & Larsson, 2015	8	2
Juhlin & Ohlsson, 2016	12	3
Kjällgren, 2012	4	2
Lindqvist & Strömqvist, 2015	6	3
Mårtensson, 2015	9	1
Olsson & Andersson, 2014	Litteraturstudie	10 Avhandlingar publicerade mellan 2001-2014 har utgjort underlaget.
Pihl & Johansson, 2015	6	3
Svensson & Malmsten, 2015	2	3
Vuento & Waldenström,	8	5
Wahlund & Gustafsson, 2014	12	2

6 Resultatredovisning

6.1 Uppsatser rörande vilka faktorer förskollärare anser påverka barn i behov av särskilt stöd

- Förskollärarna har en likvärdig barnsyn och kollektiva tankar på hur alla barn ska ha möjlighet att inkluderas i verksamheten. Strategier som framkom har fungerat bra för att öka barns chanser till inkludering är stödbilder och stödtecken. Förskollärarnas förhållningssätt präglas av att alla barns lika värde ska stå i centrum samt att mångfald skall känneteckna verksamheten (Huss & Kågström, 2014).
- Studien visar på tre väsentliga punkter som kan påverka barns möjlighet till inkludering i förskolan. Första punkten handlar om pedagogens roll i inkluderingsarbetet. Den andra punkten handlar om hur miljön påverkar barns möjlighet till att inkluderas i verksamheten. Den sista punkten handlar om hur förskolans styrning påverkar verksamhetens utformning. Detta framkom som styrkor i arbetet med barn i behov av särskilt stöd (Olsson & Andersson, 2014).
- Förskollärarna lyfter fram barns rätt till delaktighet i gruppen som en självklarhet. Pedagogernas strategier/stöttning för att öka barns möjlighet till delaktighet bestod av flera delar: Närhet till barnen för att kunna hjälpa dem rent språkligt för att de ska kunna göra sig förstådda. Stöd till barnen genom att tydliggöra lekens regler så att barnet förstår och därmed lättare kan ingå i lekaktiviteter. De delade ofta in barnen i smågrupper för att kunna se det enskilda barnet. Pedagogerna lyfter barns lek som en svårighet ur ett delaktighetsperspektiv då de menade att om barnet har svårigheter med att ta initiativ och vara flexibelt påverkar detta deras möjlighet till delaktighet. Resultatet visar på att en del grupper hade en resursperson kopplat till ett visst barn medan andra grupper hade en resurs kopplat till hela barngruppen. Vidare framkom det i studien att förskollärarna ansåg att det var bra för både barn och vuxna att växla resursperson vilket de menade föregicks av ett öppet klimat i arbetslaget. Anledningen till detta var att de skulle orka med resursarbetet. Slutligen framkom i resultatet att faktorer som tid till reflektion, tid för att få ökad kunskap och tiden till att bara vara med barnen var bristfällig (Carlsson, 2015).
- Majoriteten av förskollärarna menade att inkludering innebär att alla barn ska ha möjlighet att få sina aktuella behov tillgodosedda utifrån sina förutsättningar. Resultatet visade vidare på att hinder för inkludering ofta var förknippat med personaltäthet, miljö och kunskap men framförallt dominerade önskemål om mindre barngrupper. Specialpedagogers roll ifrågasattes av flera förskollärare. I studien framkom problem med att kunna tillgodose alla barns behov efter gällande förhållanden i verksamheten. Vidare såg förskollärarna de stora barngrupperna som ett hinder för att kunna inkludera barn i behov av särskilt stöd (Forsstrand & Wiig, 2015).
- Personalen upplevde att det fanns ett tillfredställande stöd för de barn som visade sig vara i behov av detta. Resultatet visade vidare att förskollärarna hade en vilja att inkludera barn i behov av särskilt stöd och att verksamheten ska sträva efter att anpassas efter rådande behov. Detta synsätt anser förskollärarna kan likställas med inkludering. Det framkommer också i resultatet att förskollärarna understryker vikten av att planera utifrån de behov som finns i barngruppen speciellt med tanke på barn i behov av särskilt stöd. Verksamhetens miljö och hur den är utformad tas upp som

viktiga aspekter för att skapa goda lärandemöjligheter. Studien visar också att förskolläraernas förhållningssätt handlar om att se barn i behov av särskilt stöd som en tillgång i verksamheten (Juhlin & Ohlsson, 2016).

- Olika avdelningar på förskolan påvisade att det fanns barn med skiftande förutsättningar och behov. Förskollärarna arbetar utifrån samma grunder men anpassar verksamheten efter gällande behov i sin strävan att stötta barnen att bli självständiga individer. Viktigt att låta barnen vara delaktiga och att följa upp verksamheten. Vikten av ett gott samarbete i arbetslaget framkom i resultatet. Pedagogens inställning är relevant i studiens resultat då den bör kunna ändras efter rådande omständigheter (Bengtsson & Lundin, 2013).
- Förskollärarna ansåg att de har bristande kunskaper för att kunna jobba med barn i behov av särskilt stöd. Vidare visade studien att det var svårt att tillämpa metoder för barn i behov av särskilt stöd. Stödet som gavs av specialpedagogerna ansågs inte vara tillräckligt. Resultatet visade att ett gott samarbete med vårdnadshavarna är en förutsättning för ett bra resultat i arbetet med barn i behov av särskilt stöd (Johansson & Larsson, 2015).
- Förskollärarna lyfter demokratiska värderingar som en viktig aspekt för att kunna möta barn i behov av särskilt stöd. Vidare menar förskollärarna att man skall ta till vara barns olikheter, lika värde och allas rätt till delaktighet. Studiens resultat visar att förskollärarna efterfrågar mindre barngrupper, fler förskollärare och bättre ekonomiska förutsättningar som även innefattar kompetensutveckling. Detta för att främja arbetet med att inkludera barn i behov av särskilt stöd. Slutligen visar resultatet att förskollärarna anser att de bör framstå som goda förebilder samt att inta en professionell yrkesroll (Brekell & Karlsson, 2015).
- De intervjuade förskollärarna upplevde det som mycket stimulerande att arbeta med barn i behov av särskilt stöd. Det framkom flera olika strategier som användes i arbetet med barn i behov av stöd. En strategi som användes var att personalen arbetade för att skapa ett inkluderande klimat. Vidare gjordes det synligt att skillnaderna vad gäller resurser skilde sig åt mellan olika kommuner. Förskollärarna upplevde att stöd fanns men inte i tillräcklig omfattning (Pihl & Johansson, 2015).
- Det fanns en positiv inställning hos förskollärarna till att jobba med att inkludera barn i behov av särskilt stöd. Vidare framkom att verksamhetens utformning bör anpassas så att alla barn har samma potential att kunna delta i aktiviteter på lika villkor. Förskollärarna ser på begreppet delaktighet och inkludering utifrån att varje barn skall få sina behov tillgodosedda. Det framkom också att det är av stor betydelse att planera verksamheten utifrån de barn som är i behov av särskilt stöd. Det som också lyftes fram var att miljön är av stor betydelse för barnen och det bör ses som ett gott tillskott i verksamheten (Lindqvist & Strömquist, 2015).

6.2 Uppsatser rörande förskollärares tolkning av begreppet barn i behov av särskilt stöd

- Studien visar att förskollärarna har olika uppfattningar om vad som menas med barn i behov av särskilt stöd. Det framkom vidare att det finns brister gällande pedagogernas kompetens kring att möta barn i behov av särskilt stöd. Förskollärarna i studien

menade att barnen behövde ha en diagnos för att möjliggöra att de får extra resurser. Vidare upplevde pedagogerna att mycket av deras energi går åt till att försöka få extra resurser till de barn som är i behov av stöd (Andersson, 2015).

- Begreppet barn i behov av särskilt stöd ansåg förskollärarna vara svårt att definiera då det inte ser de här barnen som en specifik grupp. Vidare framkom tre teman i förskolelärarnas tankar kring barn i behov av särskilt stöd. Det första handlade om att barnet hade fått en diagnos, det andra lyfte aspekter kring sen utveckling och det sista temat belyste barn som inte hörs och syns (Fung Zsigmond & Nilsson, 2015).
- Begreppet barn i behov av särskilt stöd ansågs vara komplext bland förskollärarna, vilket innebar att det förstods på många olika sätt. En och samma förskollärare kan förstå begreppet på olika sätt. Studiens resultat visar att förskollärarna anser att särskilt stöd är något man tar hjälp av utifrån (Vuento & Waldenström, 2013).
- Förskollärarna ansåg att alla barn någon gång i livet är i behov av särskilt stöd. Vidare menade förskollärarna att stödet skall finnas att tillgå oavsett om behovet är kort eller långsiktigt. Studien visade att förskollärarnas uppfattning av begreppet barn i behov av särskilt stöd var att alla skall ha samma rättigheter till stöd och hjälp i förskolan oavsett bakomliggande orsaker (Svensson & Malmsten, 2010).
- Uppsatsen visade att förskollärarna beskrev begreppet barn i behov av särskilt stöd på olika sätt. De kategoriserade barnen, även om det inte var deras intention att göra det. Miljön hade en betydande roll för barnen enligt förskollärarna. Tiden räckte inte till och det var ont om personal trots att personalen gjorde allt de kunde (Wahlund & Gustafsson, 2014).
- Studien visade att förskollärarna ansåg att det är samhällets normer som styr innebörden i begreppet barn i behov av särskilt stöd. De barn som passade in under begreppet barn i behov av särskilt stöd ansågs avvika ifrån de förväntningar som samhället ställer på dem. Studien visade vidare att det är barnets behov som bör styra vilka valda verktyg som bör användas. Förskollärarna ansåg att det inte bör vara en diagnos som är avgörande för vilken möjlighet till stöd barnet får. Samtidigt beskriver de intervjuade förskollärarna att det är vanligt förekommande att ett barn med diagnos har större möjlighet till att få särskilt stöd (Badilla & Rahm, 2008).
- I studien tolkades begreppet barn i behov av särskilt stöd av förskollärare på olika sätt i relation till gällande styrdokument. Vidare ansåg majoriteten att det är viktigt att lyfta och diskutera olika tolkningar av begreppet i arbetslaget för att kunna jobba på ett likvärdigt sätt gentemot barn i behov av särskilt stöd. Förskollärarna ansåg att styrdokumentet för förskolan är otydliga i sitt syfte (Källgren, 2012).
- De förskollärare som deltog i studien var insatta och kunniga inom området barn i behov av särskilt stöd. Det framkom svårigheter vad gäller att kunna avgöra om ett barn är i behov av särskilt stöd innan det fyllt tre år. Vidare uttrycker förskollärarna att det finns olika kriterier hos de barn som uppfyller ett behov av särskilt stöd. Kriterierna som förskollärarna syftar till är en ökad känslighet för intryck i barnets miljö samt ett utåtagerande beteende (Johansson & Nilsson, 2016).

- Resultatet visade att begreppet barn i behov av särskilt stöd har föregåtts av begreppet “problembarn” vilket är ett begrepp som inte accepteras av de intervjuade förskollärarna trots att det begreppet använts i över hundra år. Det framkommer att förskollärarna anser att begreppet är svårt att tolka och definiera då de rymmer flera aspekter. Vidare beskrivs i resultatet att förskollärarna anser att barn i behov av särskilt stöd tillhör en grupp barn som behöver insatta och kunniga pedagoger samt tillräckliga resurser. Gällande resurser handlar det både om resurser i form av extra personal och att pedagogerna behöver tillgång till stöd och handledning (Mårtensson, 2015).
- I studien deltog förskollärare och de ansåg att barn i behov av särskilt stöd bör innebära mindre barngrupper och fler förskollärare per barn. Detta behövs oavsett om barnet i behov av särskilt stöd fått en diagnos eller inte. Begreppet barn i behov av särskilt stöd innebär att man som förskollärare ska se till barnets möjligheter och egna intressen (Hjorth Liedman & Nordstedt, 2014).

6.3 Sammanställning av resultat

Förskollärares tolkningar och faktorer som i resultatet framkommit påverka barn i behov av stöd

Vi har utifrån valda uppsatser fått fram ett resultat som visar hur förskollärare tolkar begreppet barn i behov av särskilt stöd och vilka faktorer som de anser påverka barn i behov av särskilt stöd i verksamheten. Med utgångspunkt i framkommit resultat har det blivit synligt hur de tre komponenterna: Styrning, förskollärare och barn i behov av särskilt stöd står i relation till varandra. Med detta resultat skapade vi en figur för hur förskollärarna resonerar kring hur komponenterna samspelar med varandra.

Det som framkom av förskollärares tolkning av begreppet barn i behov av särskilt stöd var att de hade svårt att definiera begreppet då de ansåg att begreppet är komplext. De tolkningar som togs upp av förskollärarna var att barnet hade en diagnos eller var sen i sin utveckling. Vi såg också att barn som inte hördes och syntes också föll inom begreppet. Förskollärarna ansåg även att alla barn behöver stöd någon gång i livet och att samhällsnormer påverkar tolkningen

av vilka barn som anses vara i behov av särskilt stöd. Barn i behov av särskilt stöd kan kopplas till att de är känsliga för intryck och att de kan ses som utåtagerande.

Det framkom att de faktorer som påverkar verksamheten var storleken på barngruppen då den ofta ansågs vara för stor. De strategier som nämndes som lösning på problemet var att förskollärarna delade in barngruppen i mindre grupper. Miljön visade sig vara betydelsefull för verksamhetens arbete och på så sätt öka möjligheten till barns delaktighet. Styrningen togs upp som en betydelsefull faktor i arbetet med barn i behov av särskilt stöd. Det handlade om styrningens makt över att fördela ekonomiska resurser och tillgång till specialpedagog. Vidare beskrevs avgörande faktorer vara i vilken utsträckning förskolläraren hade möjlighet att var närvarande i barngruppen. Vidare handlade det om engagemang och i vilken utsträckning de lyckades anpassa verksamheten efter barnets aktuella behov. För att detta ska möjliggöras ansåg förskollärarna att de behöver mer tid till dokumentation och reflektion, samt en ökad kunskap kring barn i behov av särskilt stöd, men det framkom även en önskan om fler förskollärare i barngruppen. Slutligen lyftes fram vikten av gott samarbete i arbetslaget och en god kommunikation med vårdnadshavarna.

7 Analys

Utifrån våra valda begrepp kommer vi att sammanfatta de viktigaste resultaten som framkommit för att sedan analysera vilka eventuella följder de visade resultaten kan komma att få för barn i behov av särskilt stöd. Detta görs i relation till våra frågeställningar som berör förskollärares tolkning av begreppet barn i behov av särskilt stöd samt vilka faktorer som visat sig påverka de här barnen i förskolans verksamhet. För att skapa tydlighet kommer vi att gå igenom de olika begreppen i tidigare presenterad ordning.

7.1 Historiskt perspektiv på barn i behov av särskilt stöd

För att sammanfatta vad som framkom i litteraturen gällande barn i behov av särskilt stöd ur ett historiskt perspektiv ser vi att synen på barn har förändrats gällande normer och kategorisering. Det blir särskilt tydligt i det förändrade sättet att tala om de barn som inte klarar att ingå i samhällets struktur. Förr talade man om de här barnen som defekta och placerade dem i så kallade idiotskolor. Under tidigt 1900-tal sågs medicin som den enda lösningen på det aktuella problemet (Jakobsson & Nilsson, 2011). Synen på skolan har gått från exkludering till att idag sträva efter att inkludera alla barn. Från att förr placera barn i klinikundervisning till att idag placera barn i en skola för alla. I relation till det framkomna resultatet av vårt datamaterial ser vi att benämningen ”en skola för alla” inte håller. Förskollärarna beskriver att de har olika uppfattningar av begreppet barn i behov av särskilt stöd vilket kan bero på att de inte har hållit sig uppdaterade rent kunskapsmässigt på begreppets förändrade innebörd. Synen på begreppet är idag mycket annorlunda än för till exempel sextio år sedan. Förr valde man att exkludera de barn som inte klarade att ingå i de rådande normerna, vilket kan ses som en lätt lösning på problemet. Idag ligger problematiken i den strävan som finns att inkludera alla barn under samma tak, då alla barn har olika behov och förutsättningar, samtidigt som förskolan har strävansmål som är lika för alla barn (Sandberg & Norling, 2009). Vidare ser vi att det saknas riktlinjer och tydliga beskrivningar av dels vad begreppet barn i behov av särskilt stöd innefattar dels vilka strategier som kan användas för att hjälpa de här barnen. Gällande förskollärarnas uppdrag reflekterar vi över vad som anses ligga i uppdraget, men ser då att det inte framkommer preciserade beskrivningar kring vilka strategier som skall användas och i vilket sammanhang. Det vi anser saknas är en form av mall kring strategier som utgår från beprövade erfarenheter gällande barn i behov av särskilt stöd.

Skolverkets roll bör ifrågasättas då vi anser att de har stora befogenheter för att kunna skapa tydliga riktlinjer som ett verktyg för de som arbetar med barn i behov av särskilt stöd. Idag ligger allt ansvar på förskollärarna. Med ansvar menar vi att förskollärarna ständigt måste hitta nya strategier utifrån egna reflektioner, tolkningar och systematiskt dokumentation. Här ser vi att det som blir relevant för reflektion och dokumentation kommer att utgöra grunden för vad och hur förskolläraren kan hjälpa barnet. Detta talar för att mycket faller på slumpen och vi menar att det ofta handlar om den specifika förskollärares förhållningssätt, vilken samverkan det finns i arbetslaget och vilka tidigare erfarenheter förskolläraren har med sig. En annan faktor som påverkar arbetet med barn i behov av särskilt stöd har framkommit vara ekonomiska, det vill säga de ekonomiska förutsättningar förskolan har samt hur förskolans ledning agerar.

Idag framträder begreppet barn i behov av särskilt stöd som komplext då det innefattar många olika problem. I läroplanen för förskolan benämns barn vara i svårigheter istället för ett barn med svårigheter. Begreppet barn i behov av särskilt stöd innebär idag kan tolkas på många

olika sätt, men att tala om barn i svårigheter betyder också att förskollärarollen är att anpassa verksamheten utefter det enskilda barnet och att förmedla alla barns lika värde.

En utav de viktigaste punkterna som framkom i vårt datamaterial var att barn i behov av särskilt stöd inte kan ses som en homogen grupp då begreppet innefattar allt från funktionsnedsättningar till olika typer av psykisk problematik. Vidare framkom att de svårigheter ett barn visar speglas i samhällets attityder och inställning till begreppet barn i behov av särskilt stöd. I likhet till det resultat som visade sig i vårt datamaterial var att barnsyn, förhållningssätt och barns rätt till delaktighet värderades högt av förskollärarna för att kunna möta barnet och deras aktuella behov.

Det blev synligt i tidigare forskning att begreppet barn i behov av särskilt stöd är svårt att definiera då det ges en mängd olika förklaringar och motiveringar av vilka barn som bör ingå i begreppet. Förskollärarna som deltog i det genomgångna datamaterialet visar på en vilja att försöka förstå och hitta kriterier för när ett barn anses vara i behov av särskilt stöd. De kriterier som förskollärarna förespråkade, och ville placera in i olika kategorier i hopp om att finna en struktur var: Barn med diagnos, barn som inte hörs och syns, barn som är känsliga för intryck, barn som är utåtagerande och barn som är sena i sin utveckling. Under den historiska utvecklingen har det hänt mycket. Idag finns det en modell som är avsedd att underlätta arbetet med barn i behov av särskilt stöd. WHO, världshälsoorganisationen, har tagit fram riktlinjer som heter ICF- CY där fokus ligger på barns bästa (WHO, 2007). Där går det utläsa att hälsa och välmående bör prägla hela verksamheten. Den framtagna modellen anser vi kan bidra i arbetet med barn i behov av särskilt stöd då den kan användas som ett verktyg för förskollärare i syftet att öka barns möjlighet till att kunna vara delaktiga i sin egen livssituation.

7.2 Barn i behov av särskilt stöd

Utifrån läroplanen skall förskollärarna stimulera och ge stöd till de barn som befinner sig i svårigheter (Skolverket, 2011). För att detta skall kunna ske i praktiken blir det, enligt vad som framkommit i tidigare forskning och i vårt insamlade datamaterial, motsägelsefullt. Förskollärarna i det genomgångna materialet menar att begreppet barn i behov av särskilt stöd är diffust och svårtolkat. Detta antas innebära att en specifik förskollärares arbetssätt, kunskap och förhållningssätt kan ge olika förutsättningar för barn i behov av stöd. Vi ställer oss kritiska till verksamheter där personalen per automatik förklarar ett barns sätt att vara på, genom att kategorisera barnet som avvikande. Detta tror vi tyvärr är en vanligt förekommande företeelse då det saknas verktyg och kunskap att bemöta de barn som avviker från normen. Vår tolkning av vad förskollärarna säger i vårt insamlade datamaterial är att förskollärarna i studien tolkar begreppet barn i behov av särskilt stöd med en kollektiv syn på de berörda barnen. Enkla lösningar genomförs till exempel genom att göra barngrupperna tillfälligt mindre och att tillfälligt öka personaltätheten. Vi menar att det kan vara fullt tillräckligt att ha tre kompetenta pedagoger i en normalstor barngrupp då det väsentligen handlar om hur barnets signaler tolkas och hur de sedan följs upp via olika stödinsatser. För barnens skull handlar det framförallt om att göra prioriteringar som har en långsiktig effekt.

Olika typer av förändringar i verksamheten kan, utifrån ett relationellt perspektiv, påverka barnets förutsättningar att kunna följa de rådande förväntningarna. Ur ett relationellt perspektiv är tiden en viktig faktor då de handlar om att göra förändringar på lång sikt. Motiveringen till att arbeta på ett långsiktigt sätt i arbetet med barn i behov av särskilt stöd är att alla individer är olika och behöver olika lång tid för att anpassa sig till förändringar.

Dessutom stöter barnen på olika dilemman under arbetets gång som är lärorikt för dem. Detta är något som barnen inte hade fått uppleva om förändringen gått fort vilket förmodligen också hade lett till en minskad delaktighet hos barnen. Ur ett kommunikativt perspektiv är detta kortsiktiga sätt att hantera förändringar ogynnsamt för barnet. Vi menar att barnet inte får den tid och det utrymme som krävs för att få uttrycka sig kring situationen och för att barns rätt till delaktighet skall komma till uttryck.

Genom att arbeta med ett långsiktigt perspektiv och genom att förskollärarna vill förändra miljön kan detta illustreras till exempel genom att flytta platsen för samlingen till ett annat rum. Detta kan skapa problem för det aktuella barnet då risken är stor att barnet tappar fokus på samlingen. Utifrån ett kategoriskt perspektiv ser vi att förskolläraren riskerar att glömma bort barnets behov, då omständigheter utanför samlingens ram tenderar att falla åt sidan. Ur ett relationellt perspektiv anser vi att det är centralt att förklara för barngruppen varför den aktuella förändringen är gjord och vilka förväntningar som finns på barnen gällande den nya utformningen av miljön. Detta skall göras för att barnet skall känna sig tryggt och medvetet om den omgivande miljön de befinner sig i dagligen.

Vi funderar över vilken funktion ICF CY:s mall fyller i förskolans pedagogiska verksamhet då WHO (2007) med denna mall vill påvisa vilka faktorer som kan påverka barns hälsa och välmående. Utifrån insamlat datamaterial ser vi att förskollärarna har svårt att se vad barnen i behov av särskilt stöd kräver för slags stöttning. Mallen hade kunnat vara ett bra verktyg för att se det enskilda barnet utifrån ett individperspektiv och inte vilken problematik barnet har. I läroplanen (Skolverket, 2011) står det att:

”Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande ska präglade arbetet i förskolan”.

Barnets hälsa och välmående är faktorer som alltid ska komma i första hand enligt läroplanen. Enligt vårt studerade datamaterial är detta inte alltid förskollärarnas förhållningssätt.

Utifrån ett av de insamlade datamaterialen framgick det att förskollärarna, för att orka med sitt arbete, valde att byta ut den resursperson som var knuten till ett av barnen som var i behov av särskilt stöd (Carlsson, 2015). Detta förhållningssätt anser vi vara att ta avstånd ifrån ett barnperspektiv då barnets trygghet ständigt rubbas. Vidare anser vi att detta arbetssätt skapar förvirring hos barnet då det kan förekomma olika regler och strukturer för barnet att förhålla sig till under en och samma dag. Det innebär därmed inte att resurspersonen behöver vara olämplig.

Utifrån den tidigare forskning som vi tagit del av har vi kommit fram till att det som sägs om begreppet barn i behov av särskilt stöd kan bidra till en ökad kategorisering. Olsson & Olsson, (2013) menar att ett kategoriskt förhållningssätt gör att man ser på barnet med svårigheter i förhållande till gällande förväntningar och normer. Genom det förhållningssättet lägger man skuld på barnet. På sikt kan detta leda till att barn i behov av stöd exkluderas redan i förskollärares tankar kring barns uppvisade svårigheter. För att inte kategorisera barn efter deras svårigheter menar vi att förskollärare istället bör tala om att alla barn har rätt till att förskolan anpassar miljön efter barngruppens förhållande. Genom att använda detta tankesätt i arbetet med barn kan man komma ifrån att prata om barn i behov av särskilt stöd som en homogen grupp. I arbetet med barn i behov av särskilt stöd bör man som förskollärare inte bara tänka på att få kunskap om vad exempelvis barnets funktionsnedsättning innebär. Förskollärarna måste också se vad det innebär för barnet och att det kan ta sig i uttryck i olika kontexter och hur barnets problematik ska hanteras (Jakobsson & Nilsson, 2011).

7.3 Förhållningsätt

Det som framkom under tidigare forskning rörande förskollärarnas förhållningsätt visade att sättet man talade om barn i behov av särskilt stöd blev avgörande för hur relationen till det aktuella barnet skulle tendera att utvecklas. Vidare framkom att förskollärare problematisera verksamheten ur ett större perspektiv istället för att anta ett kategoriskt perspektiv vilket innebär att man ser på barnet som enda orsak till ett problem (Aspeflo, 2010). Författaren beskrev att svårigheter alltid uppstår i en kontext vilket vi tolkar som att hon antar ett relationellt perspektiv på hur barnet i behov av särskilt stöd skall kunna hjälpas på bästa sätt. Ett tydligt exempel på detta kan enligt författaren vara att om ett barn visar tecken på ett våldsamt beteende så är förhållningsättet avgörande för om den vuxne lyckas nå fram till barnet. I sådana situationer är det av vikt att låta barnet få möjlighet att påverka och känna att det har kontroll. Detta tror vi kan vara ett dilemma i många förskoleverksamheter då barngrupperna ofta är stora i förhållande till antal personal. Ett barn kan vara i behov av att sitta i ett lugnt rum och exempelvis använda en Ipad medan den övriga barngruppen har samling.

En tanke som väcks hos oss är hur ett sådant förhållningsätt kan påverka den övriga barngruppen. Vi menar att det finns en risk för att de övriga barnen känner sig orättvist behandlade och på så vis exkluderas då de fråntas möjligheten att spela Ipad. I liknande situationer tror vi att det är viktigt att reflektera över hur man som personal skall bemöta frågor ifrån de andra barnen om varför hen får sitta och titta på Ipad under samlingen. Man skulle kunna tänka sig att förskollärarna bemöter den här typen av frågor genom att understryka att barnet ifråga klarar av att sitta här men hen har det lite jobbigt just nu. Detta är ett dilemma som vi anser vara svårt att placera under det relationella perspektivet eller det kategoriska då det kan förklaras på olika sätt. Ur ett kategoriskt perspektiv tar man beslutet att hen inte klarar av att ingå i samlingen vilket överensstämmer med att barnet ses som orsak till problemet. Mycket handlar om förskollärarens avsikter med att låta barnet gå undan. Om orsaken är att barnet stör samlingen dominerar det kategoriska perspektiv. Om orsaken å andra sidan är att förskolläraren ser att barnet mår dåligt av att tvingas delta i samlingen skulle vi beskriva att förskolläraren antar ett relationellt perspektiv med förklaringen att förskolläraren ser till den aktuella kontexten, vilken kan innefatta bland annat barn med en diagnos.

Resultatet av studierna visar att barn i behov av särskilt stöd kan vara känsliga för intryck och att detta många gånger kan kopplas ihop med stora barngrupper. I detta avseende behöver förskollärarna anta ett förhållningssätt där de strävar efter att förklara orsakerna till barnets uppvisade svårigheter, utan att lägga skulden på problemet hos barnet. Genom detta förhållningssätt kan situationen förbättras och samtidigt utvecklas till att bli bättre för hela barngruppen. Ett annat verktyg som är bra att använda när man vill utveckla ett bra förhållningssätt kan vara att hela tiden försöka jobba med att få en bra gemenskap i barngruppen. På så sätt kan man låta alla ta del av varandras intressen och erfarenheter för att sedan bygga ett bra förhållningssätt just till den enskilda barngruppen (Kinge, 2014). Det framkommer också tydligt i resultatet att förskollärarna känner att de inte befinner sig i barnens närvaro lika mycket som de hade önskat. Detta är något som kan påverka barnen genom att de utan en närvarande, trygg, vägledande och genuint intresserad förskollärare, inte kan uppfylla de punkter som Kinge (2014) nämner vara betydelsefulla för att etablera en god kontakt med barn i behov av särskilt stöd. När barnet känner sig tryggt och "hemma" skapas goda förutsättningar för att barn i behov av särskilt stöd ska kunna bemötas på bästa sätt.

Det brister i förskollärarens uppdrag om de inte kan förhålla sig till det individuella barnet. Detta kan visa sig mellan aktivitetens övergångar som sker under dagen, men bristerna kan också bli synliga i miljöns utformning. Aspeflo (2010) menar att det är vanligt att förskollärare ser sig som offer för ett barns känslouttryck. Man skriver tillbud och klagar över hur mycket man tvingas att utstå i form av slag och kränkningar från ett barn. Om man vänder blicken mot barnet istället och frågar sig varför barnet exempelvis slåss kan man förhindra att en händelse återupprepas. För att man skall kunna se till att det barn som är i behov av särskilt stöd verkligen får den hjälp som den enskilda individen behöver är det många faktorer som skall samverka. Beroende på den specifika förskollärarens barnsyn kan detta betyda att barnet inte får det stöd som det har rätt till. För att ett relationellt perspektiv skall fungera i praktiken krävs en god kommunikation mellan olika aktörer som rör barnet (Jakobsson & Nilsson, 2011). Rätt kunskap kring det enskilda barnets problematik är därför en förutsättning för att barnet skall kunna känna sig inkluderat. Utifrån vårt datamaterial såg vi att förskollärare önskar att styrningen skapar bättre förutsättningar. För att detta ska kunna utföras krävs det att styrningen aktivt arbetar för att förskollärares kompetens kring barn i behov av särskilt stöd skall öka genom att erbjuda löpande vidareutbildning. Styrningens ansvar är också att se till att det finns tillräckligt med personal för den aktuella barngruppens behov, detta innefattar också extra personalresurser vid behov. Det är också viktigt att reflektera över vilken barnsyn som råder i arbetsgruppen. Är det en rådande barnsyn i gruppen, där förskollärarna tänker att alla barn skall fungera tillsammans, tror vi att möjligheten att se till barns bästa kan minska.

7.4 Diagnos

Jakobsson & Nilsson (2011) menar att förskollärare bör förhålla sig till vilka symtom barnet uppvisar då orsakerna till symtomen kan växla. Då de uppvisade symtomen kanske inte alltid är relaterade till barnets diagnos är det av vikt att som förskollärare fundera över andra orsaker till ett uppvisat symtom så som exempelvis ett utåtagerande eller tillbakadraget beteende. Vi menar att det är angeläget att inte omedelbart förklara alla uppvisade symtom genom att säga att barnet har en diagnos. Enligt våra egna erfarenheter, efter att ha arbetat i förskolan med barn i behov av särskilt stöd, har vi sett att det inte är ovanligt att andra barn på ett medvetet sätt triggat igång beteende hos ett barn som är i behov av stöd. I sådana situationer är det oerhört viktigt att förskolläraren lyfter blicken och ser vad de bakomliggande orsakerna till det uppvisade beteendet kan vara. Risken är annars att man tillrättavisar och lägger skulden på barnet som är i behov av stöd istället för att reflektera över varför barnet ifråga reagerar exempelvis genom att slåss. Vet man som vuxen om att barnet har svårigheter att hantera sina impulser bör andra faktorer beaktas så som att uppmuntra barnen att göra något tillsammans som man vet att barnet som är i behov av stöd klarar av. Det handlar enligt oss mycket om att arbeta förebyggande så att barn i behov av stöd inte misslyckas i relationen med andra alltför ofta.

Utifrån de resultat som framkommit i vår studie stämmer ovanstående resonemang väl överens med vår tolkning. Resultatet visade att förskollärare har olika uppfattningar om barn i behov av särskilt stöd och att de saknar kunskap om hur de ska gå tillväga i situationer där barn med diagnos är delaktiga. Därför blir det svårt för förskollärarna att se de bakomliggande orsakerna och därefter göra något som det individuella barnet tros vara i behov av utifrån uppvisade symtom och diagnos. Vårt resultat visade att förskollärarna i datamaterialet tolkade att begreppet barn i behov av särskilt stöd omfattade barn med en diagnos. Vi ställer oss kritiska till detta resonemang då vi menar att det inte behöver vara de barn som diagnostiserats som i första hand är i behov av särskilt stöd. Föräldrarna till de barn som diagnostiserats har valt att acceptera att barnet visar på svårigheter vilket har lett till att de

sökt hjälp. Detta till skillnad ifrån de barn vars föräldrar har valt att inte se sitt barn visade svårigheter trots påtryckningar från förskollärarna. Det som vi vill göra synligt genom våra studier är att det i själva verket kan vara de barn som inte har fått en diagnos som är i störst behov av särskilt stöd. Jakobsson & Nilsson (2011) hävdar att en tidig upptäckt av diagnos kan vara till hjälp för att hitta rätt verktyg för det enskilda barnet. Detta är den enda litteraturen som vi tagit oss an som visar på att diagnosen måste upptäckas tidigt för att barnet ska kunna utvecklas positivt.

Ur ett relationellt perspektiv behöver barn med diagnos långsiktiga förändringar utan att förskolläraren på förhand har en bestämd uppfattning om vad förändringen ska leda till. Fokus ligger då på kommunikationen mellan individerna (Jakobsson & Nilsson, 2011). Detta kan fungera för de flesta barn med diagnos utifrån tidigare forskning. Det som kan vara problematiskt för vissa barn är att de inte får reda på hur strukturen för dagen kommer att gestalta sig. De har ofta behov av att se hela händelseförloppet för att känna sig trygga och lugna. Ur det kategoriska perspektivet ses barn med diagnos som dumma och talanglösa. Förskolans läroplan säger (Skolverket, 2011):

”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan ska hålla levande i arbetet med barnen.”

Om förskollärarna antar ett kategoriskt perspektiv i arbetet med barn i behov av stöd går detta emot vad läroplanen står för. Man får inte behandla någon på ett kränkande sätt. En slutsats som då kan dras är att det relationella synsättet passar barn med diagnos bättre än det kategoriska synsättet utifrån det sammanställda resultatet och tidigare forskning. I detta perspektiv görs även kortsiktiga lösningar på problemet något som inte skulle passa barn med diagnos (Jakobsson & Nilsson, 2011).

Björck-Åkesson (2014) resonerar kring i vilken utsträckning en diagnos har en direkt betydelse för vilka strategier som förskolläraren använder sig av i arbetet med barn i behov av stöd. Å andra sidan menar Hejlskov Elvén (2009) att när ett barn har fått en diagnos resulterar det ofta i ett konstaterande att problemet ligger hos barnet och inte hos förskollärarna. Detta frisäger också indirekt förskolläraren från sitt ansvar att hjälpa barnet utifrån visade aktuella behov. Utifrån detta resonemang menar vi att förskolläraren alltid är skyldig att se till barnet som ett barn i svårigheter och inte med svårigheter. Det vi ställer oss kritiska mot är i vilken utsträckning en diagnos gynnar barnet. Diagnosen har idag kommit att fungera som ett ekonomiskt påtryckningsmedel för att i bästa fall kunna bidra till att barngruppen får en extra personalresurs kopplad antingen till barnet eller gruppen som helhet. Detta gynnar barnet på så vis att en extra vuxen kan finnas tillgänglig för att stötta barnet i sin utveckling. I vårt resultat blir det uppenbart att många av förskollärarna ansåg sig sakna kunskap kring olika typer av problematik som kan förekomma hos barn med diagnoser. Om detta är fallet anser vi att en diagnos kan komma att försvåra för förskollärarna då de inte har kunskaper att hantera den information som framkommer med en diagnos.

7.5 Inkludering

Det som framkom vara väsentligt under rubriken inkludering var att begreppet stod för olika innebörder hos olika förskollärare. Det visade sig att en majoritet av förskollärarna i studierna ansåg att alla barn ska ha rätt att inkluderas. Detta gör att tolkningen blir än mer komplex då det handlar om vilken innebörd den enskilda förskolläraren har när de pratar om inkludering.

Risken är att barnets verkliga behov blir åsidosatta på grund av den aktuella förskollärarens förhållningsätt och kommer därmed att prägla vilka förutsättningar barnet tillåts vara delaktigt. Om förskolläraren likställer begreppet inkludering med att alla barn skall få vara delaktiga i alla aktiviteter så menar vi att detta inte alltid gynnar det enskilda barnet.

Det vi anser vara viktigt i arbetet med barn i behov av särskilt stöd är att ständigt sträva efter att försöka utläsa om barnet känner sig inkluderat. Utifrån detta resonemang ser vi att kommunikation är ett verktyg som kan bidra till att ta reda på om barnet känner sig inkluderat. Det är bra att delge alla i arbetslaget de olika uppfattningar man har kring hur mycket eller lite barnen är inkluderade i verksamheten utifrån barnets aktuella behov för att senare kunna skapa en bättre inkluderande miljö för barnen.

Aspekter som förskolläraren bör förhålla sig till gällande inkludering tror vi handlar om att medvetandegöra för sig själv vilket förhållningssätt man anser att man står för. Ett exempel på detta kan vara att fundera över om inkludering är detsamma som att barnet skall befinna sig fysiskt i samma rum som resten av barngruppen. Kanske är det så att detta snarare är att exkludera barnet i vissa fall då det enskilda barnets svårigheter bli mer synliga för de övriga barnen. De normer som präglar den aktuella verksamheten kommer troligen att styra i vilken utsträckning barnen kommer att accepteras. Vidare beskrivs att god kunskap kring barn i behov av särskilt stöd är viktig för att möjliggöra att de här barnen inkluderas (Jakobsson och Nilsson 2011). Även om kompetensen är hög rent teoretiskt hos en förskollärare behöver detta inte innebära att vederbörande kan omsätta kunskapen i praktiken. Här har verksamhetens styrning en central roll för att detta skall kunna genomföras. Redan vid rekrytering av förskollärare tror vi att det är viktigt att se till personlig lämplighet. Aspekter som barnsyn och visat förhållningssätt bör väga tungt gentemot antal år i yrket vid en intervju. Men det finns även andra komponenter som påverkar arbetet i verksamheten, bland annat samhällsnormer, riktlinjer för förskolans verksamhet och styrdokument. Beroende på hur mycket plats dessa komponenter tar i verksamheten kan begreppet inkludering tolkas och uppfattas på olika sätt. Individerna "bedöms" och analyseras utifrån styrdokument, vilket vi anser gå emot ett inkluderande synsätt. Läroplanen för förskolan är inte, enligt vår uppfattning, utformad efter att alla barn har olika förutsättningar och behov. Snarare tenderar den att stärka normen av vad alla barns utveckling bör sträva emot. Något vi finner vara mycket anmärkningsvärt är i hur liten utsträckning läroplanen benämner begreppet barn i behov av särskilt stöd. Det enda som går att utläsa är:

"ge stimulans och särskilt stöd till de barn som befinner sig i svårigheter av olika slag" (Skolverket, 2011).

Detta säger mycket om hur skolverket tolkar begreppet, vilket troligen kan bidra till den rådande brist på resurser som förskollärarna i studierna belyser.

En definition av begreppet kan vara att alla barn har en känsla av att de tillhör något eller deltar i ett sammanhang men inte att alla barn nödvändigtvis ingår i samma aktivitet samtidigt. För att detta ska kunna ske i verksamheten behövs en viss förkunskap där förskollärarna har förståelse för vad begreppet innebär för att barnen ska kunna känna att de är inkluderade utifrån de bästa förutsättningarna som kan ges.

Kinge (2014) menar att begreppet inkludering kommer till uttryck när förskolläraren sätter ord på vad som görs och varför. Detta medför att barnet kan känna sig delaktigt i sin livssituation då det skapas en känsla av sammanhang. Vår studie visade att förskollärarna upplever tidsbrist vilket gör att vi ifrågasätter om inkludering är ett hållbart begrepp i dagens

förskola. Den tid man har att skapa inkluderande tillfällen visar sig ofta gå åt till att planera hur verksamheten skall genomföras.

Synen på inkludering kan variera och på så vis ta sig olika uttryck. Inkludering kan ses på ett övergripande plan där värdegrunden är i fokus. Det är intressant att se vilken betydelse ordet inkludering har för den enskilda förskolläraren. Vi anser att det är viktigt att diskutera begreppet inkludering och dess betydelse i arbetslaget. Enligt nuvarande riktlinjer från skolverket anses det viktigt att förskollärare löpande utför ett systematiskt kvalitetsarbete för att bland annat kunna förbättra förutsättningarna i förskolans verksamhet ur ett inkluderande perspektiv. Vårt resultat visar att detta framträder motsägelsefullt då viljan att inkludera och att finnas tillgänglig i barngruppen finns hos majoriteten av de intervjuade förskollärarna. Ur ett relationellt perspektiv ser vi svårigheter med att kunna inkludera och planera pedagogiska aktiviteter då det finns tidsbrist som påverkar förskollärarens möjlighet att vara aktiv och närvarande.

7.6 Normalitet

Allt fler barn i dagens samhälle går i förskolan i jämförelse med för femtio år sedan. Behovet av att placera sina barn i förskolan har ökat i takt med att både kvinnor och män förvärvsarbetar. Skälet tror vi ligger i det jämställdhetsperspektiv som råder i samhället. Idag tar förskolan emot avsevärt många fler barn vilket innebär att spannet mellan vad som anses normalt och avvikande blivit större.

Vad som är normalt bedöms utifrån vad andra människor i barnets omgivning anser vara normalt i relation till hur majoriteten av barngruppen agerar (Lutz, 2013). Det kan vara svårt att som förskollärare jobba med de sidor som ter sig avvikande hos ett barn, då det ofta upplevs som svårt att möta de här barnens behov. Förskollärarens roll är att kompensera för de aktuella svårigheter barnet visar. Läroplanen säger att arbetslaget ska:

”Visa respekt för individen och medverka till att det skapas ett demokratiskt klimat i förskolan, där samhörighet och ansvar kan utvecklas och där barnen får möjlighet att visa solidaritet” (Skolverket, 2011)

Redan i detta tankesätt blir det tydligt att barnet kategoriseras som avvikande i barngruppen. Vidare kan detta resonemang medföra att man som förskollärare inte ser barnets behov ur ett helhetsperspektiv. Vi menar att det som förskollärare ofta är lättast att välja den snabbaste lösningen på problemet. Strategier som då kan komma att användas är att barnet får gå undan och att personalen förklarar det med att barnet behöver lugn och ro. Detta resulterar i att barnet hamnar utanför de aktiviteter som den övriga gruppen gör. Bakomliggande förklaringar kan vara de faktorer som framkommer i vårt resultat, såsom tidsbrist, stora barngrupper och för lite personal. Ett liknande resonemang överensstämmer inte med vad läroplanen säger ur ett solidariskt lärande perspektiv. Att visa solidaritet är ett sätt för barnen att inkludera sina kompisar i barngruppen. Barnen har ett gemensamt ansvar att inte låta något annat barn bli utpekad som annorlunda. Ansvaret ligger främst hos förskollärarna som ständigt behöver arbeta med att belysa människors olikheter i samhället. Självkänslan hos barn i behov av särskilt stöd är något vi vill belysa då vi ser att om förskolläraren inte arbetar medvetet med detta område kan det innebära att barnet hamnar i en utsatt position. Situationer där detta kan bli märkbart är om barnet i svårigheter tvingas att ingå i aktiviteter som på förhand är dömda att misslyckas då barnet saknar de rätta verktygen för att situationen skall upplevas som positiv, sett ur både barnets perspektiv och ur ett barnperspektiv.

Utifrån ett kategoriskt perspektiv menar vi att det uppstår svårigheter att bedöma vem och vad som ingår i begreppet normalt, då man ser på barnet med svårigheter utifrån de normer som samhället representerar (Olsson & Olsson, 2013). Det som bli intressant att belysa är vilka preferenser som definieras som normalt och vad som definieras som avvikande hos ett barn. Barn med diagnos tror vi är lättare att se på som avvikande, då det finns belägg för att barnet har svårigheter. Detta resonemang, sett ur ett maktperspektiv, innebär att det är läkaren som utfärdat barnets diagnos som avgör huruvida ett barns agerande ses som avvikande eller inte. En liknande maktposition anser vi finnas mellan förskolläraren och barnet i förskolan då den vuxnes barnsyn blir avgörande för om barnet bedöms som avvikande. Utifrån det kategoriska perspektivet ses maktpositionen mellan vuxen och barn som en försvårande omständighet. Detta i avseende att kunna stödja barnets utveckling då förskolläraren riskerar att omedvetet stämpla barnet som misslyckat (Persson, 2013).

8 Slutsatser

Begreppet barn i behov av särskilt stöd har förändrats mycket de senaste femtio åren. Det har skett en ökad medvetenhet hos människan kring alla barns lika värde. Förr var synen på barn med avvikande beteende lika med att barnet ansågs vara defekt. Trots att det gått så lång tid uppfattas än idag barn som är i behov av särskilt stöd av många människor som onormala. Förskollärares sätt att inkludera barnen och vad de anser är normalt är av stor betydelse i förskolans verksamhet. Därför blir det förhållningsätt som förskollärarna har avgörande för hur progressionen i arbetet med barn i behov av särskilt stöd kommer att se ut. De faktorer som antas påverka utfallet för de här barnen berör flera komponenter såsom exempelvis förskolans styrning vars befogenheter är att fördela ekonomiska resurser till barngrupperna.

För att sammanfatta vad som framkom i studien har vi sett att förskollärares förhållningsätt spelar roll då våra valda begrepp kan tolkas och definieras på olika sätt. Detta är beroende av den aktuella förskollärares bakgrund men också med hänsyn till förskollärares förmåga att förhålla sig till sin yrkesprofession. En av våra frågeställningar var: Hur tolkas begreppet barn i behov av särskilt stöd av förskollärare i vårt undersökta datamaterial? Det visade sig i datamaterialet att förskollärarna anser att begreppet är svår tolkat då det saknas tydliga riktlinjer för begreppets innebörd. Därav visade det sig att olika förskollärare tolkade begreppet på vitt skilda sätt. Studiens andra frågeställning var: Vilka faktorer antas påverka förskollärares arbete med barn i behov av särskilt stöd? Det framkom i resultatet att förskolans styrning har en viktig roll för att arbetet med de här barnen skall fungera på och utvecklas. Vidare lyfts att miljöns utformning kunde bidra till att förbättra de här barnens förutsättningar i verksamheten. Formuleringar för hur förskolans verksamhet skall tolkas står i förskolans läroplan:

”Verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar så att de utvecklas så långt som möjligt” (Skolverket, 2011).

Det som sker i verksamheten överensstämmer inte alltid med läroplanen. Viljan att utföra förändring är i vårt resultat synligt hos förskollärarna. Dilemmat vi ser är att läroplanen säger vad som skall fokuseras på i förskolan men inte hur. Detta ser vi som en brist då ansvaret för att hitta strategier att bemöta barn i behov av särskilt stöd ligger hos förskolläraren. Förskollärares förhållningsätt kan skilja sig åt och därför blir resultatet av att praktiskt förverkliga läroplanens värdegrund beroende av den individuella uppfattningen. Detta gör att de olika arbetssätten skiljer sig åt i förskolans verksamhet idag gällande hur förskollärare lyckas med att bemöta barn i behov av särskilt stöd. Ett annat dilemma vi ser är att kunna möta barngruppen ur ett helhetsperspektiv och samtidigt se det enskilda barnets behov. Det ingår i förskollärares profession att kunna möta alla barn på lika villkor. Att kunna inkludera alla barn utifrån samma förutsättningar kan innebära att man riskerar att exkludera en del av barngruppen. Barn har olika sätt för inläring och därför uppstår ett dilemma att kunna ge alla barn vad de behöver för att utvecklas och lära utan att exkludera andra barn.

9 Förslag till fortsatt forskning

Våra tankar kring hur arbetet skulle kunna forskas vidare på är att ta del av cirka femtio uppsatser som är skrivna på avancerad nivå. Detta skulle innebära att ett arbete på avancerad nivå dels är mer omfattande och dels att resultatet då blir mer trovärdigt. Nästa steg skulle kunna vara att utgå från våra valda begrepp. Därefter kan forskningen fokusera på vilken betydelse våra valda begrepp visar sig innebära ute i förskolans verksamhet. För att detta skall vara möjligt kan observationer utföras i förskolan där man exempelvis fokuserar på att jämföra hur begreppet förhållningssätt tolkas i vårt resultat och hur förskollärares förhållningssätt speglas ute i verksamheterna. Då vi har tagit del av tjugo uppsatser anser vi att observationerna bör omfatta tjugo olika förskollärare som är verksamma i tio olika kommuner runt om i Sverige. Detta för att öka studiens trovärdighet. Begreppet barm i behov av särskilt stöd är ett begrepp och område som skulle behövas förtydligas på flera plan.

10 Referenslista

- Ahlberg, A (2013). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik - att bygga broar*. Stockholm; Liber.
- Asmervik, S. (2001). *Vad är specialpedagogik?*. I S. Asmervik, T. Ogden & A-L, Rygvold, (Red.) *Barn med behov av särskilt stöd – Grundbok i specialpedagogik* (s.7-13) Studentlitteratur AB.
- Aspflo, U. (2010). *Aspflo om autism: Kvalificerade insatser till barn och vuxna med autism i skola, gruppbostad och daglig verksamhet*. Aspflo & Klamas AB.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus, K, (Red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s.13-48). Studentlitteratur.
- Björck-Åkesson, E. (2014). Specialpedagogik i förskolan. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd* (s.23-44). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Eriksson Barajas, K. Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013) *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap -Vägledning vis examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Hejlskov Elvén, B. (2009). *Problemskapande beteende vid utvecklingsmässiga funktionshinder*. Studentlitteratur AB.
- Jakobsson, I-L. & Nilsson, I. (2011). *Specialpedagogik och funktionshinder*. Stockholm:Natur & Kultur.
- Jönköpings universitet. (2016). *Vad är ICF och ICF-CY?* Hämtad 2016- 01- 18, från <http://ju.se/forskning/forskningsinriktningar/child/vad-ar-icf-och-icf-cy.html>
- Kinge, E. (2014). Bokstavs barnen. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd* (s.103-132). Lund: Studentlitteratur.
- Lutz, K. (2009). *Kategoriseringar av barn i förskoleåldern- styrning & administrativa processer*. Avhandling, Malmö högskola.
- Lutz, K. (2013). *Specialpedagogiska aspekter på förskola och skola- möte med det som inte anses lagom*. Stockholm: Liber.

- Olsson, B- I. & Olsson, K. (2013) *Att se möjligheter i svårigheter- Barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. (2007) Svensk specialpedagogik vid vägskalet eller vägs ände?. I C. Nilholkm & E Björck- Åkesson (Red.), *Reflektioner kring specialpedagogik- sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna* (s. 52- 65) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Persson, B. (2013). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Psykologiguident. (2016). Relationell pedagogik. Tillgänglig:
<http://www.psykologiguident.se/www/pages/?Lookup=relationell+pedagogik>
- Sandberg, A. & Norling, M. (2009). Pedagogiskt stöd och pedagogiska metoder. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan- barn i behov av stöd* (s. 45-62). Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området- En kunskapsöversikt*. Stockholm: Liber.
- Skolverket. (2002) *Att arbeta med särskilt stöd: några perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Skolverket. (2011). *Läroplanen för förskolan*. Lpfö98. Reviderad 2010. Stockholm: Fritzes.
Hämtad från: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http://www5.skolverket.se/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf2442.pdf?k=2442
- Skolverket. (2014). *Elevhälsan- En specialpedagogisk överblick*. Hämtad: 2016-06-02, från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf3289.pdf%3Fk%3D3289
- Skolverket. (2015-09-30). *Barn och grupper inskrivna i förskolan. Tabell 2B*. Tillgänglig:
<http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/forskola/barn-och-grupper/barn-och-grupper-i-forskolan-15-oktober-2014-1.234046>
- WHO (2007). *ICF-CY - International classification of functioning, disability and health, Children & Youth Version*. Geneve: WHO. Tillgänglig:
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43737/1/9789241547321_eng.pdf

11 Bilagor

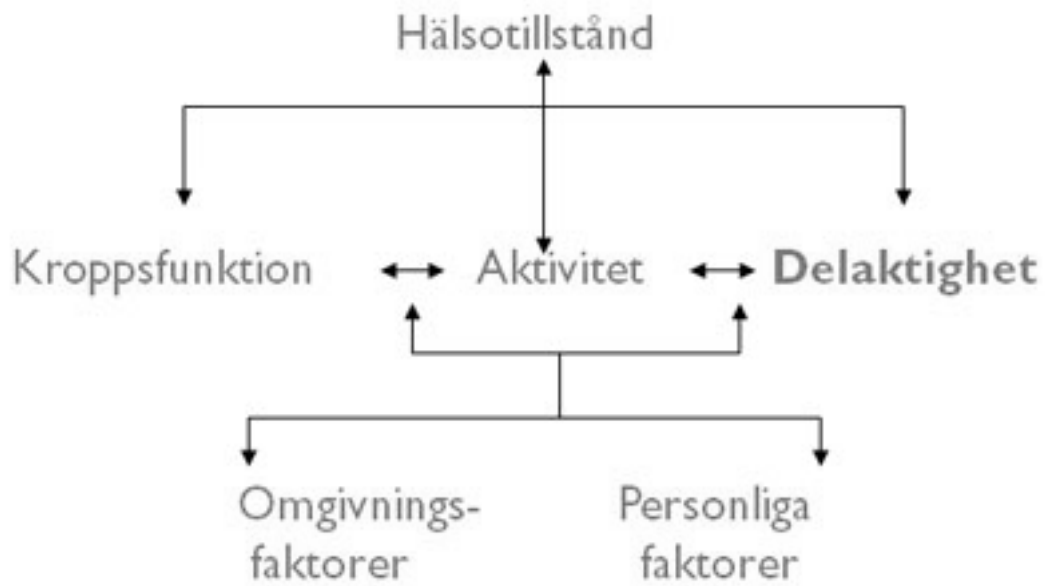
11.1 Bilaga 1: Material

- Andersson, T. (2015). Alla barn är olika – Förskollärares definition av begreppet barn i behov av särskilt stöd. (Uppsats, Linnéuniversitetet). Tillgänglig: <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:909286/FULLTEXT01.pdf>
- Badilla, C., & Rahm, C. (2008). *Barn i behov av särskilt stöd inom förskolan – diagnosers betydelse och metoder*. (Uppsats, Högskolan Gävle). Tillgänglig: <http://hig.diva-portal.org/smash/get/diva2:132806/FULLTEXT01.pdf>
- Bengtsson, A., & Lundin, E. (2013). *Inkluderande arbetsätt i förskolan : Synen på att arbeta med barn som är i behov av särskilt stöd*. (Uppsats, Linnéuniversitetet). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:628385/FULLTEXT01.pdf>
- Brekell, L., & Karlsson, J. (2014). *Inkludering i förskolan: En kvalitativ studie om förskollärares syn på sin egen betydelse som möjliggörare*. (Uppsats, Linnéuniversitetet). Tillgänglig: <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:695620/FULLTEXT01.pdf>
- Carlsson, S. (2015) *Pedagogers arbete för att möjliggöra delaktighet för barn i behov av särskilt stöd*. (Uppsats, Karlstads universitet). Tillgänglig: <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:825123/FULLTEXT01.pdf>
- Forsstrand, J., & Wiig, L. (2015) ”Att ingå i en grupp där det finns möjlighet att få sina behov tillgodosedda” – verksammas resonemang om inkludering i förskolan. (Uppsats, Göteborgs universitet). Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/41151/1/gupea_2077_41151_1.pdf
- Fung Zsigmond, J., & Nilsson, I. (2014). ”Barnen som är lite speciella och inte helt vanliga”: Förskollärares föreställningar om barn i behov av särskilt stöd. (Uppsats, Linnéuniversitetet). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:782561/FULLTEXT01.pdf>.
- Hjorth Liedman, I., & Nordstedt, P. (2014). *Barngrupper storlek spelar roll – Förskollärares tankar om barn i behov av särskilt stöd*. (Uppsats, Malmö Högskola). Tillgänglig: https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/17956/examensarbete_slut.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Huss, E., & Kågström, S. (2014) *En förskola för alla?: En studie om hur förskollärare arbetar för att inkludera alla barn i förskolan*. (Uppsats, Luleås tekniska universitet). Tillgänglig: <https://se.pure.ltu./ws/files/92911396/LTU-EX-2014-91128246.pdf>.

- Johansson, C., & Nilsson, P. (2016). Förskollärares upplevelser i arbetet med barn i behov av särskilt stöd: med fokus på ADHD och Aspergers syndrom. (Uppsats, Högskolan Borås). Tillgänglig: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:912950/FULLTEXT01.pdf>
- Johansson, E., & Larsson, L. (2015). En utmaning i att möta barns olikheter: En intervjustudie kring förskollärares kunskap angående barn i behov av särskilt stöd i förskolan.(Uppsats, Linnéuniversitetet). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:895871/FULLTEXT01.pdf>
- Juhlin, E., & Ohlsson, Å. (2016). Stöd för inkludering av barn i behov av särskilt stöd: några förskollärares syn. (Uppsats, Mälardalens högskola). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:895698/FULLTEXT01.pdf>
- Källgren, L. (2012). Alla har olika tolkningar: En intervjustudie för att se fyra förskollärares tolkningar utifrån styrdokument för barn i behov av särskilt stöd. (Uppsats, Högskolan Gävle). Tillgänglig: <http://hig.diva-portal.org/smash/get/diva2:563403/FULLTEXT01.pdf>
- Lindqvist, M., & Strömquist, S. (2015). Inkluderande arbetssätt kring barn i behov av särskilt stöd i förskolan. (Uppsats, Högskolan Gävle). Tillgänglig: <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:903757/FULLTEXT02.pdf>
- Mårtensson, H. (2015) Finns det fortfarande problembarn? Pedagogers syn på barn i behov av särskilt stöd. (Uppsats, Malmö Högskola). Tillgänglig: <https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/19040/Examensarbete%20f%C3%B6rs%20koll%C3%A4rarutbildningen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Olsson, M., & Andersson, L. (2014). Barn i behov av särskilt stöd – En litteraturstudie över inkluderingsarbetet i förskolan.(Uppsats, Göteborgs universitet, Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/37972/1/gupea_2077_37972_1.pdf
- Pihl, S., & Johansson, M. (2015). Förskolan, en plats för alla barn: En intervjustudie kring personalen strategier av att arbeta med barn i behov av särskilt stöd. (Uppsats, Linnéuniversitetet). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:903757/FULLTEXT02>
- Svensson, S., & Malmsten, M. (2010). Barn i behov av särskilt stöd i förskolan. (Uppsats, Högskolan Kristianstad). Tillgänglig: <http://hkr.diva-portal.org/smash/get/diva2:404366/FULLTEXT01.pdf>

- Vuento, N., & Waldenström, I. (2013) "Det är ett vanligt barn även om det är lite speciellt" : Några förskollärares syn på begreppet barn i behov av särskilt stöd. (Uppsats, Umeåuniversitet) Tillgänglig: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:596195/FULLTEXT01.pdf>
- Wahlund, C., & Gustafsson, E. (2014). Barn i behov av särskilt stöd i förskolan: En studie av förskollärares uppfattningar. (Uppsats, Uppsala universitet). Tillgänglig: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:722474/FULLTEXT01.pdf>

11.2 Bilaga 2: Strukturen visar på faktorer som är relaterade till barns hälsa och välbefinnande.

(Jönköpings universitet, 2016).

